

УДК 331.5; 339.922

Сандугей В.В.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри економічної теорії**Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У даній статті обґрунтовано необхідність конкурентоспроможності українського ринку праці. Встановлено, що на сучасному етапі ринок праці зазнає від глобалізації в більшій мірі загрози, аніж переваги. Запропоновані шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, глобалізація, конкурентоспроможність ринку праці, інноваційна модель розвитку економіки, трудова міграція, поширення інформаційно-комунікаційних технологій, робочі місця, конкурентний рівень заробітної плати, інфраструктура ринку праці.

Сандугей В.В. ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО РЫНКА ТРУДА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В данной статье обоснована необходимость конкурентоспособности украинского рынка труда. Установлено, что на современном этапе рынок труда испытывает от глобализации в большей степени угрозы, чем преимущества. Предложены пути повышения конкурентоспособности отечественного рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, глобализация, конкурентоспособность рынка труда, инновационная модель развития экономики, трудовая миграция, распространение информационно-коммуникационных технологий, рабочие места, конкурентный уровень заработной платы, инфраструктура рынка труда.

Sanduhey V.V. INCREASE OF COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL LABOUR MARKET IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

In this article the necessity of competitiveness of Ukrainian labor market. Found that at the present stage the labor market experiences of globalization more threats than benefits. Ways of improving the competitiveness of the domestic labor market.

Keywords: labor market, globalization, the competitiveness of the labor market, an innovative model of economic development, labor migration, the spread of information and communication technologies, jobs, competitive wages, labor market infrastructure.

Постановка проблеми. Роки розбудови незалежної держави та реформування економіки України характеризуються відсутністю вирішення на належному рівні проблем розвитку ринку праці. Якщо моделі ринку праці розвинених країн є результатом еволюції соціально-економічних відносин, то ринок праці незалежної України формувався в особливих умовах різкої зміни економічної системи. Прямий та опосередкований вплив євроінтеграції обумовлює виникнення низки серйозних викликів для національного ринку праці.

Стрімке поширення глобалізаційних процесів докорінно змінює соціально-економічну структуру суспільства, виробничих відносин і, відповідно, ринку праці. В умовах глобалізації світового економічного простору розвиток науки, інформатизації та інноваційних технологій поступово перетворюється у вирішальні чинники економічного зростання. Специфіка обраної державою інноваційної моделі розвитку визначає перспективи зайнятості, особливості створення високопродуктивних робочих місць, розвиток інноваційних видів діяльності, стратегію здійснення політики зайнятості на державному рівні. У зв'язку із цим вважається за необхідне розробка заходів підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна глобалізація серед загальносвітових тенденцій на сьогодні є найбільш істотною і визначальною щодо перспектив якісно нових змін на ринку праці. Саме тому даній проблематиці присвячено багато наукових праць, зокрема проблемою сутності та впливу глобалізації на різні сфери життя суспільства займалися такі вітчизняні та іноземні вчені: О. Білорус, А. Гальчинський, В. Новицький, А. Філіпенко, Дж. Бхагваті, Д. Белл, З. Бжезин-

ський, В. Колесов, М. Сімаї, Дж. Стігліц, О. Уткін та ін.

Різноманітним аспектам, що стосуються аналізу функціонування ринку праці, в тому числі і у відкритій економіці, присвячені роботи цілої плеяди видатних вітчизняних вчених, зокрема: В. Близнюк, В. Брича, О. Волкової, О. Грішнєвої, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Ю. Маршавіна, В. Онікієнка, І. Петрової, А. Колота, В. Петюха, У. Садової, М. Семикіної, С. Цимбалюк та ін.

Постановка завдання. У попередніх дослідженнях [1, с. 80] нами було запропоновано авторський теоретико-методичний підхід до аналізу функціонування вітчизняного ринку праці, розроблено методологію оцінки та модель конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці, що передбачає врахування наступних факторів: рівень конкурентоспроможності робочої сили; ефективність робочих місць та їх відповідність інноваційному розвитку економіки, конкурентна заробітна плата, розвинені конкурентне середовище та ринкова інфраструктура. У зв'язку із означеним вважаємо за необхідне дослідити напрями позитивного впливу на кожен із факторів конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отримання позитивних вигод від глобалізації гальмується недостатньою конкурентоспроможністю вітчизняного ринку праці, що проявляється через якісну та кількісну невідповідність між попитом і пропозицією робочих місць, низьким рівнем заробітної плати, нерозвиненим конкурентним середовищем та недостатньо розвинутою інфраструктурою ринку праці. Зважаючи на проблеми формування конкурентоспроможного ринку праці в Україні, важливим є застосування низки заходів щодо їх усунення.

На наше переконання, першочерговим завданням державної політики як передумови забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці є підвищення конкурентоспроможності економіки країни шляхом переходу до інноваційної моделі розвитку. Інноваційна спроможність та технологічна готовність країни є невід'ємними складовими конкурентоспроможності національної економіки. Україна представлена у декількох доповідях та індексах, які оцінюють технологічну та інноваційну конкурентоспроможність країн і здійснюють їх рейтингування. Серед них – Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму у Давосі, Індекс економіки знань Інституту Світового банку та Загальний інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (ЗІІ), що оцінюється компанією EuroINNO за підтримки Єврокомісії.

За даними звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність 2011-2012 рр., Україна посіла лише 89-е місце серед 133 країн проти 72 – у 2008 – 2009 рр. (рис. 1).

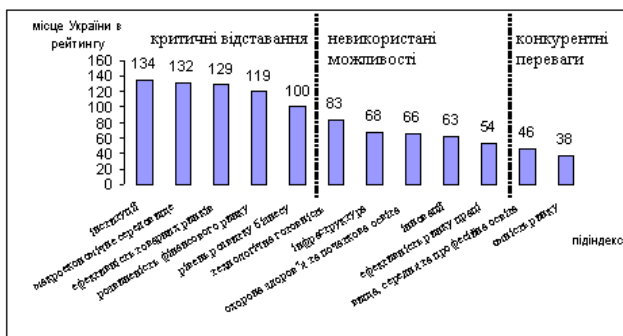

Рис. 1. Рейтинг України за 12 складовими Глобального індексу конкурентоспроможності у 2011-2012 рр.

Джерело: [2]

Згідно рейтингу 2011-2012 рр., проведеного Всесвітнім економічним форумом, технологічна готовність та інновації належать до невикористаних можливостей нашої країни. Отже, ознаки економічного становища не дозволяють говорити про сформованість в Україні засад інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Ще однією передумовою підвищення конкурентоспроможності ринку праці є забезпечення його ефективного функціонування, що, на думку З.П. Бараник, можливе за умови реалізації наступних заходів: можливість працевлаштування на ринку праці, отримання гідної роботи, створення адаптованої до умов ринкової економіки системи соціального захисту населення від безробіття; удосконалення політики зайнятості в галузі трудової міграції; забезпечення належної оплати праці, гарантії отримання мінімального доходу; безпеки умов праці та охорона праці на робочих місцях; поліпшення умов праці жінок, забезпечення рівних з чоловіками можливостей працевлаштування тощо. [3, с. 138].

На нашу думку, з метою забезпечення ефективної інтеграції у світовий ринок праці важливим є не підвищення ефективності функціонування ринку праці «самого по собі», а формування конкурентоспроможного ринку праці, який у порівнянні з ринками праці інших країн виглядатиме привабливим для вітчизняних працівників (що спри-

ятиме скороченню міграції висококваліфікованої робочої сили) та для іноземної робочої сили (що призведе до припливу висококваліфікованих працівників в Україну). Враховуючи запропоновані нами фактори, що є визначальними в процесі формування конкурентоспроможного ринку праці [1, с. 80], вважаємо, що це можливо лише за рахунок позитивного впливу на кожен із них.

В умовах глобалізаційних викликів та необхідність формування фахівців нової якості, що в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку є визначальним, призводять до необхідності *підвищення конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили*. На міжнародному ринку праці в сучасних умовах формується стійкий попит на добре підготовлених спеціалістів, які володіють технікою обробки інформації, масштабним масивом високотехнологічних знань, здатністю до швидкого сприйняття нових знань і можливістю швидкого перенавчання. Одночасно підвищується попит на представників так званих «наскрізних професій», пов'язаних з інформаційними змінами (спеціалісти в сфері інформаційних комунікацій – обробки інформації, обслуговування ЕОМ), а також в сферах, що органічно пов'язані зі структурною перебудовою світового господарства (фінансово-кредитна сфера), працівників сфери освіти, культури. До працівника пред'являються найвищі вимоги, особливо до його загальноосвітньої та спеціальної підготовки і кваліфікації. Саме тому на ринку діють такі умови найму, які обумовлені підвищенням загального рівня наукоємності світового суспільного виробництва на базі використання творчого потенціалу сучасного працівника. Проте на сучасному етапі в Україні тільки закладаються основи для формування мобільної робочої сили, здатної ефективно конкурувати на світовому ринку праці. З розвитком ринкових засад економіки скорочується чисельність представників середнього класу, які були раніше зайняті на високо монополізованих підприємствах державної форми власності [4, с. 149].

Важливою умовою підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні є оптимізація професійно-кваліфікаційних її параметрів. Високий рівень розвитку сучасних технологій в економічно розвинених країнах обумовлює витіснення з процесу виробництва малокваліфікованих працівників і носіїв застарілих професій, необхідність найму адаптованого до сучасних технологій персоналу, який достатньо гнучко реагує на професійні зміни.

У Стратегії розвитку України «Україна 2020: Стратегія національної модернізації», що розроблена на виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади передбачені основні заходи щодо підвищення якості робочої сили [5], серед яких: посилення ролі державної служби зайнятості в регулюванні процесів на ринку праці шляхом співпраці з роботодавцями та органами освіти, створення правових, організаційних та фінансових засад функціонування системи професійного розвитку працюючого населення; здійснення моніторингу якості освітніх послуг з позицій роботодавців та встановлення перспективних потреб роботодавців у розрізі видів діяльності та доведення результатів моніторингу до освітніх закладів; удосконалення кваліфікаційних характеристик професій та змісту професійної освіти, створення державної системи неперервного професійного навчання впродовж трудового стажу тощо. На нашу

думку, впровадження державою зазначених заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності робочої сили та її відповідності потребам національної економіки.

Особливо гостро сьогодні стоять проблеми розвитку вищої освіти. Випускники українських вузів, особливо фізико-математичного, медичного, авіаційного, інженерно-технічного й хіміко-технологічного профілів користуються попитом на міжнародному ринку праці. Однак вища освіта в Україні має й ряд протиріч, без вирішення яких важко говорити про її подальший розвиток. Більшість вузів країни виявилися слабко підготовленою до ефективної роботи в умовах глобалізації та формування нової моделі фахівця. Отже, з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили, на наш погляд, пріоритетними напрямками діяльності уряду повинні бути реформування освітньої галузі, що, крім традиційних заходів держави, може бути здійснено шляхом запровадження на підприємствах вітчизняної моделі мотиваційного менеджменту; забезпечення правового захисту працівників, зайнятих на умовах погодинної оплати праці. У цьому контексті за участю роботодавців необхідно забезпечити розробку та впровадження у навчальний процес наскрізних і безперервних програм практики з кожної спеціальності, нові системи практичної підготовки студентів, сформувати систему галузевих зв'язків між роботодавцями та вищими навчальними закладами для забезпечення здобуття студентами професійних навичок під час проходження виробничої практики; ввести новітні форми проведення практик (бізнес-інкубатори, клініки, дослідні виробництва тощо). Окрім того, визначені напрями покращення демографічної ситуації в країні, покращення умов розвитку та якості трудових ресурсів, шляхи модернізації системи охорони здоров'я та реалізації національної екологічної політики, що позитивно вплине на формування конкурентоспроможної робочої сили.

Ще однією важливою умовою формування конкурентоспроможного ринку праці є створення нових робочих місць, що в умовах сучасної України може бути забезпечено лише при комбінуванні цілеспрямованої політики держави у підтримці та розвитку вітчизняного підприємництва та створення сприятливих умов для створення іноземних або спільних підприємств на території України. З урахуванням сучасних загальносвітових тенденцій розвитку інноваційної сфери важливим є створення робочих місць саме в інноваційних видах діяльності, відтак державна політика має передбачати структурну перебудову економіки та створення інноваційної інфраструктури. З урахуванням цього важливою проблемою є низька інноваційна активність вітчизняних підприємств. Так, якщо в 2000 році 14,8 % підприємств впроваджували інновації, то станом на 2011 рік це здійснювали лише 9,9 % підприємств [6].

На наш погляд, потребує перегляду роль Державного фонду зайнятості в створенні нових робочих місць. Програми, що фінансуються за рахунок даного Фонду, в більшості є програмами з підтримки безробітних і не вирішують завдань створення нових робочих місць, тому вважаємо за доцільне забезпечити чітку і оперативну роботу всім підрозділам служби зайнятості, включаючи заходи з комплектування служби необхідною кількістю компетентних працівників, їх навчання, інформаційного забезпечення процесу працевлаштування тощо; передбачити координацію діяльності регіональних державних органів служ-

би зайнятості населення, формування єдиного інформаційного простору в сфері сприяння зайнятості населення, створити прискорені курси професійної переорієнтації вивільнених працівників, сприяти розширенню кваліфікації робітників шляхом освоєння ними суміжних професій, в тому числі – із залученням коштів міжнародної технічної допомоги.

Одним із напрямів стимулювання створення робочих місць вважаємо підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішніх ринках збуту, відповідно, зростання частки ринку збуту, що належить вітчизняним підприємствам і, насамперед, тим, що активно сприяють вирішенню проблеми молодіжного безробіття; зростання купівельної спроможності населення України та, відповідно, місткості внутрішнього ринку, обсягів експорту продукції вітчизняних товаровиробників, обсягів державного замовлення на продукцію та послуги вітчизняних підприємств, що активно сприяють вирішенню проблеми молодіжного безробіття

Вплив держави на обсяги і структуру попиту на продукцію підприємств – потенційних роботодавців молоді може здійснюватися шляхами: 1) створення сприятливої для ділової активності загальноекономічної ситуації в країні, чинниками якої є господарське і податкове законодавство, регламентація та форми реалізації контрольно-ліцензійних функцій держави, інвестиційна та грошово-кредитна політика; 2) обмеження обсягів імпорту на територію України продукції, що конкурує з продукцією підприємств, які мають статус таких, що активно сприяють вирішенню проблеми молодіжного безробіття, професійно-кваліфікаційному становленню молодих працівників.

Наступною важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці є забезпечення конкурентного рівня заробітної плати. *Конкурентною* ми вважаємо таку заробітну плату, яка узгоджує інтереси роботодавців та найманих працівників, забезпечує розширене відтворення робочої сили, стимулює працівника до постійного підвищення кваліфікації та діяльності в національній економіці.

Реформування заробітної плати має стати невід'ємною складовою ринкових перетворень. Необхідно здійснити реформування заробітної плати на основі нової ідеології, в основу якої має бути покладено перехід від визначення ціни праці як вартості засобів на особисте споживання працівника до визначення реальної ціни робочої сили як вартості засобів, необхідних до розширеного відтворення працюючої людини та членів її сім'ї. У напрямку забезпечення конкурентного рівня заробітної плати вважаємо за необхідне докорінно змінити погляди на політику у сфері формування заробітної плати, важливим є перехід від фіксованої мінімальної зарплати до нормативної, яка має ґрунтуватися не на прожитковому мінімумі, а на затвердженому соціальному стандарті нормального відтворення робочої сили. У приватному секторі відповідальність за дотримання соціального стандарту має покладатися на бізнес, у державному секторі – на державу. Ринкова реформа зарплати повинна стати не боротьбою з бідністю, а боротьбою за ефективність виробництва. Крім того, принципово важливим є не підвищення власне номінальної заробітної плати, а зростання її реального наповнення. Нині рівень погодинної оплати праці в Україні є найнижчим у порівнянні з країнами СНД та іншими європейськими країнами (Рис. 2).

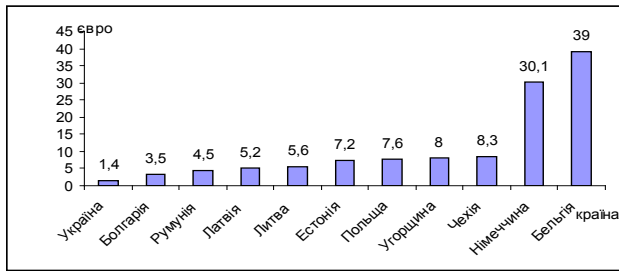

Рис. 2. Середня заробітна плата за годину по країнах (2012 р.)

Джерело: [7]

Підвищення конкурентоспроможності ринку праці неможливе без формування його інфраструктури, позбавленої елементів хаотичності та стихійності. Проблеми розвитку інфраструктури ринку праці переплітаються з прогнозуванням соціально-економічних наслідків інтеграції України у світовий економічний простір. Процеси глобалізації впливають на вибір стратегії розвитку відповідної інфраструктури. Вітчизняні дослідники розрізняють дві базові стратегії розвитку держави в умовах глобалізації: наступальну та оборонну. Виходячи із ситуації в країні, розвиток інфраструктури повинен орієнтуватись у тривалій перспективі на наступальну стратегію, але на період досягнення необхідного рівня розвитку орієнтиром стає оборонна стратегія як умова протидії негативним наслідкам глобалізації. Тобто механізм розвитку інфраструктури повинен працювати у напрямку захисту національного ринку праці, закладаючи базис для стабільного розвитку і соціального благополуччя. При цьому зростає роль держави у реалізації стратегії внутрішнього ринку праці та забезпеченні недискримінаційних умов інтеграції у світові організації [8, с. 138].

Вважаємо, що ефективна інтеграція вітчизняного ринку праці у світовий полягає у отримання максимальних вигод від глобалізації. Вона можлива, окрім зазначеного, за рахунок проведення чітко визначеної міграційної політики, зокрема такої, що регулює питання нелегальної міграції, захист прав біженців, впливу за кордон кваліфікованих працівників, укладання міждержавних договорів про взаємне працевлаштування громадян та їхній соціальний захист, розширення квот для працевлаштування українців у тих країнах, з якими договори вже укладено, залучення кваліфікованої іноземної робочої сили на територію України, забезпечення ефективного функціонування інфраструктури ринку праці.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, передумовою конкурентоспроможності ринку праці є формування конкурентоспроможної економіки, у цьому напрямі пропонується: відродити національне виробництво за одночасного переходу до інноваційної моделі розвитку. В умовах глобалізаційних викликів підвищення конкурентоспроможності ринку праці можливе за рахунок: підвищення конкурентоспроможності робочої сили, стимулювання створення нових робочих місць, насамперед у інноваційних видах діяльності; забезпечення рівня конкурентоспроможної заробітної плати; забезпечення конкурентного середовища на ринку праці; забезпечення ефективної діяльності інфраструктури ринку праці; інтеграція вітчизняного ринку праці у світовий з отриманням максимальних вигод.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сандугей В.В.. Аналіз конкурентоспроможності українського ринку праці: теоретико-методичний підхід // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 18. Економіка і право: зб.наук.праць. – Випуск 23. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – 268 с.
2. The Global Competitiveness Report 2006–2011. World Economic Forum within the framework of the Centre for Global Competitiveness and Performance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness/index.html> (18.02.2012). – Назва з екрана.
3. Бараник З.П. Статистика ринку праці [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни / З.П. Бараник; Київський національний економічний ун-т. – К. : КНЕУ, 2003. – 148 с.
4. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення [Текст] : монографія / О.М. Бородіна [та ін.] ; ред. І.В. Крючкова ; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К. : Основа, 2007. – 488 с.
5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проект). [Електронний ресурс] / Комітет з питань науки і освіти. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1 (20.02.2012) – Назва з екрана.
6. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Жаліло Я. А. та ін. [Електронний ресурс]. – К., 2011. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo_m/012.htm].
7. У 16 разів більше за годину заробляє європеєць від українця. Новини економіки. 29 травня 2012 р.. Середня зарплата в Євросоюзі – 244 гривні на годину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsmarket.com.ua/2012/05/u-16-raziv-bilshе-za-godinu-zaroblyaye-yevropeyets-vid-ukrayintnya/>. – (29.05.2012). – Назва з екрана.
8. Сандугей В.В. Розвиток інфраструктури ринку праці в умовах глобалізації / В.В.Сандугей // Соціально-економічні фактори розвитку України в умовах глобалізації. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / Упорядник І.С. Каленюк. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – 252 с.